

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВПІЗНАННЯ ОСОБИ, РЕЧЕЙ, ТРУПА

Теслюк І. О.

Автор статті розглядає питання щодо використання криміналістичного прогнозування під час слідчої (розшукової) дії – впізнання особи, речей, трупа. Наголошує на тому, що цей метод направлений на передбачення найбільш імовірних форм виявлення та зміни об'єктів дослідження протягом певного часу. Тому для слідчого важливим є визначення тактики застосування методу криміналістичного прогнозування під час впізнання особи, речей, трупа.

Зазначено, що метод криміналістичного прогнозування слідчий застосовує на підготовчій стадії та в процесі самого впізнання. Виділено об'єкти та суб'єкти криміналістичного прогнозування.

Ключові слова: криміналістичне прогнозування, впізнання особи, речей, трупа; слідчий, метод, тактика.

Автор статьи рассматривает вопрос об использовании криминалистического прогнозирования при следственном (розыскном) действии – опознании лица, вещей, трупа. Отмечает, что этот метод направлен на предсказания наиболее вероятных форм выявления и изменения объектов исследования в течение определенного времени. Поэтому для следователя важным является определение тактики применения метода криминалистического прогнозирования при опознании лица, вещей, трупа.

Отмечено, что метод криминалистического прогнозирования следователь применяет на подготовительной стадии и при самом опознании. Выделяет объекты и субъекты криминалистического прогнозирования.

Ключевые слова: криминалистическое прогнозирование, опознание личности, вещей, трупа; следователь, тактика.

The author of the article considers the use of the criminological forecasting method during an investigative (detective) action – a person, objects, corpse identification. It is stressed that this method is aimed at prediction of the most possible form of detecting and changing the object of study for some time. Therefore, determining tactics of the criminological forecasting method while person, objects, corpse identification is of importance to an investigator.

It is noted, that the criminological forecasting method is applied by an investigator at the preparatory stage and at the identification itself. Objects and subjects of criminological forecasting are highlighted.

Key words: criminological forecasting, person, objects, corpse identification; investigator, method, tactics.

Постановка проблеми. Безумовно, проведення слідчих (розшукових) дій вимагає витрачання сил, засобів та застосування різних методів, серед яких провідне місце займає криміналістичне прогнозування.

Через прогнозування подій можна завчасно підготуватись до тих чи інших наслідків й за можливості – втрутитись в процес їх розгортання, контролювати їх, цілеспрямовано працювати над втіленням у життя однієї з виявлених альтернатив майбутнього, що є необхідною передумовою оптимального управління будь-якою системою.

Криміналістичне прогнозування – це стратегічний метод планування імовірного майбутнього явищ та процесів, в основі якого лежить передбачення (пророкування) їх закономірностей [1].

Криміналістичне передбачення необхідне для своєчасної розробки практичних рекомендацій щодо попередження можливих, розкриття та розслідування вже здійснених злочинів.

Метод криміналістичного прогнозування під час проведення слідчих (розшукових) дій являє собою пізнавальний процес, що здійснюється в межах доказування по певному кримінальному провадженню та спрямований на передбачення найбільш імовірних форм виявлення та змін об'єктів дослідження протягом певного періоду.

Невирішеним залишається питання щодо застосування методу криміналістичного прогнозування під час такої слідчої (розшукової) дії, як впізнання особи, речей, трупа. Слідчому дуже важливо спрогнозувати подальші дії під час підготовки та безпосередньо в процесі впізнання особи, речей, трупа. Адже несподівані дії особи, що впізнає, власна поведінка та будь-які спонтанні обставини можуть призвести до неочікуваних наслідків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цей метод направлений на передбачення найбільш імовірних форм виявлення та зміни об'єктів дослідження протягом певного часу. Дослідження криміналістичного прогнозування можна зустріти у працях таких вчених, як В.Д. Берназа [2], Л.Г. Горшеніна [3], Г.Л. Грановського [4], Г.А. Зоріна [5], О.М. Цільмак [6], В.Ю. Шепітька [7], Н.П. Яблокова [8] та інших.

Оскільки вченими дослідження стосовно тактики застосування методу криміналістичного прогнозування під час проведення впізнання особи, речей, трупа не проводилося, то це й буде метою та завданням нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впізнання є складним психофізіологічним процесом, під час якого особа проводить зіставлення об'єктів реальної дійсності, що сприймаються в цей момент, враховуючи зафіксовані раніше суб'єктивні образи, роблячи висновки щодо наявності або відсутності тотожності між ними.

Воно є багатоаспектним, адже включає в себе організаційні, процесуальні, криміналістичні, кримінологічні, тактичні, психологічні, етичні характеристики. Тому слідчому необхідно не тільки знати але й уміло застосувати норми законодавства, життєвий досвід, психологічні уміння та творчий підхід. Знання правових, психологічних та тактичних характеристик, особливостей підготовки та безпосередньо пред'явлення

для впізнання, відповідних методів впливу та уміння їх застосовувати є, на нашу думку, запорукою успішного прогнозування під час розслідування кримінального провадження.

Аналізуючи ст. ст. 228-232 КПК України, що регламентують процес проведення впізнання особи, речей, трупа, слід зазначити, що суб'єктами криміналістичного прогнозування під час пред'явлення для впізнання можуть бути слідчий, прокурор, суддя та інші особи, які безпосередньо проводять впізнання.

У п.1 ст. 228 КПК України наголошено, що «перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол...» [9].

Криміналістична ідентифікація об'єкта впізнання (особи, речей, трупа) за його психофізіологічним слідом у пам'яті особи, що впізнає, розкриває сутність пред'явлення для впізнання.

Отже, об'єктами криміналістичного прогнозування під час впізнання є:

- криміналістична ситуація;
- поведінка слідчого (або іншої особи, що пред'являє для впізнання);
- особа, що впізнає;
- модель (форма) поведінки особи, що впізнає;
- тактичні методи, прийоми, способи та засоби, які застосовуються в процесі впізнання;
- реакція особи, що впізнає, на пред'явлені речі, особу чи предмети;
- рішення, які приймаються в ході впізнання;
- інформація, яка отримується в ході впізнання.

Метою криміналістичного прогнозування під час впізнання є впізнання особи, речей, трупа, що має відношення до злочину.

Для досягнення мети криміналістичного прогнозування слідчий повинен вирішити ряд таких завдань, як:

- можливість дослідження об'єкта через впізнання;
- припущення можливості впізнання (тотожності) особи, речей, трупа, що має відношення до злочину;
- імовірність перевірки (підтвердження чи заперечення) попередніх показань.

Процес пред'явлення для впізнання особи, речей, трупа має три етапи – попередній, наступний та заключний. Так, на попередньому етапі пред'явлення для впізнання слідчий прогнозує:

- імовірну тактику власної поведінки;
- імовірну поведінку особи, яка впізнає;
- імовірність факту впізнання (чи невпізнання) особи, речей трупа та її наслідки;
- можливості сприйняття та збереження в пам'яті особи об'єкта впізнання;
- імовірність у особи небажання (бажання) впізнавати іншу особу, річ, труп.

Отже, на підготовчому етапі пред'явлення для впізнання метод криміналістичного прогнозування важливий для:

- аналізу слідчої ситуації, яка склалася на той час, з подальшим вирішенням тактичного рішення щодо доцільності проведення пред'явлення для впізнання;
- визначення тактичних завдань та заходів;
- підготовки об'єктів для пред'явлення для впізнання;

– вибору учасників зазначеної слідчої (розшукової) дії, а саме понять, осіб, що будуть пред'являтися як пізнавальний об'єкт, та інших;

– забезпечення належних умов проведення пред'явлення для впізнання та відповідних технічних засобів (зв'язку, транспорту, фіксації ходу та результатів слідчої (розшукової) дії та ін.);

– вибору місця та часу;

– забезпечення охорони для осіб, які цього потребують (підозрюваний, обвинувачений).

Щодо наступного етапу (основного) пред'явлення для впізнання. Оскільки для впізнання може пред'являтися особа, річ або труп, то слід зупинитись на кожному об'єкті впізнання та визначити, що необхідно спрогнозувати безпосередньо під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії та взагалі, які особливості застосування методу криміналістичного прогнозування під час проведення останніх.

Отже, під час пред'явлення для впізнання особи, слідчому необхідно спрогнозувати:

1) власну форму поведінки відповідно до ситуації, що складеться, а саме:

- можливу власну реакцію від самого проведення впізнання;
- необхідність зміни тактики проведення впізнання;
- імовірні засоби впливу та дії для переконання задля того, щоб свідчення були правдивими (наприклад, якщо особа нервується, вагається у виборі, боїться сказати правду та інше);
- перелік можливих запитань у разі впізнання (невпізнання);
- можливі власні дії під час обдумування особи, що впізнає;
- можливі власні дії при певних жестах, виразу обличчя, жестикуляції особи, що впізнає;
- власну тактику дій за умови утруднення чи вагання особи у виборі впізнання;
- необхідність особі, яка впізнається, виконати певні рухи (пройтись, повернутись);
- необхідність забезпечення приміщення з відповідними акустичними засобами (у разі впізнання за голосом);
- необхідність забезпечення спеціальних умов для проведення впізнання за ходом;

2) поведінку особи, що впізнає (на основі вивчення характеристики особи та попереднього допиту), а саме:

- можливу емоційну нестійкість від самого процесу проведення впізнання;
- імовірну неправдиву дачу показань (невпізнання особи) через побоювання розплати;
- можливе утруднення чи вагання у виборі;
- можливу забудькуватість;

3) поведінку особи, яка впізнається (за вивченням типу характеру), а саме:

- імовірність виказування себе через зовнішні ознаки хвилювання;
- можливість емоційної нестійкості;
- імовірність протестних активних дій;
- можливість вчинення перешкод для проведення впізнання.

Коли особа, яка впізнає, вказує на об'єкт впізнання, важливо не упустити прогнозну інформацію стосовно того, яким тоном вона говорить (впевнено, голосно, тихо), як вона жестикулює. Важливе значення для

прогнозування має інформація відносно обґрунтування вибору об'єкта впізнання. А саме, як особа, що впізнає, мотивує свій вибір (пояснює, за якими ознаками вона впізнає).

Якщо для впізнання підпадають фотознімки, то важливо спрогнозувати:

- імовірність того, що особа могла змінити власну зовнішність;
- необхідність надання особі, що впізнає, більше часу для обмірковування;
- імовірність необхідності задавання уточнюючих чи конкретизуючих запитань.

Якщо під об'єкт впізнання підпадає певна річ (предмети), то важливо передбачити:

- імовірність наявності особливих ознак;
- можливий порядок розміщення речей;
- імовірність невпізнання (впізнання) речі за певними ознаками, прикметами.

Застосування методу криміналістичного прогнозування важливе і під час пред'явлення для впізнання трупа. У такому разі передусім необхідно передбачити:

- тактику пред'явлення для впізнання на місці злочину відразу після огляду місця події;
- необхідність проведення «косметичного туалету» трупа;
- власні емоційні реакції;
- моральний стан особи, що впізнає;
- необхідність надання медичної та психологічної допомоги особі, що впізнає;

В процесі самого впізнання трупа важливо передбачити:

- можливість впізнання трупа по особливим прикметам (татуювання, шрам, одяг та ін.);
- імовірність того, що виникне необхідність детального огляду тіла чи його частин;
- імовірність побоювання особи що впізнає;
- імовірність невпізнання трупа.

На заключному етапі пред'явлення для впізнання метод криміналістичного прогнозування важливий для того, аби припустити:

- необхідність проведення пред'явлення для впізнання (речі, особи, трупа) за участю інших учасників (свідка, потерпілого тощо);
- необхідність проведення додаткового допиту (у разі, коли інформації не достатньо);
- необхідність проведення інших слідчих (розшукових) дій;
- імовірність залякування особи, яка впізнає, особою, яку впізнають (наприклад, під час підпису особою, яку впізнають, протоколу про пред'явлення для впізнання ознайомлюється з відомостями про особу, що впізнає);
- можливість того, що особа, яку впізнають, може побачити того, хто впізнає (для вживання заходів запобігання випадкової зустрічі).

Отже, на нашу думку, слідчий повинен:

1) перед з'ясуванням у особи, яка впізнає, спрогнозувати, на скільки особа обізнана інформацією про дану особу, її вигляд, прикмети;

2) безпосередньо під час впізнання, спираючись на реакцію особи, яка впізнає та її результат, спрогнозувати імовірний результат впізнання (чи співпадають попередні дані особи з показаннями).

Висновок. Таким чином, перед слідчим стоїть головна мета – прогнозувати, встановити певну індивідуальну тотожність в той час, коли особа, що впізнає, порівнює характерні ознаки пред'явлених йому об'єктів з ознаками раніше сприйнятого (побаченого) та з тими, що збереглися в пам'яті, відповідаючи на запитання, чи це той об'єкт, характерні ознаки якого він запам'ятав.

Тому метод криміналістичного прогнозування є особливо важливим під час підготовки та проведення пред'явлення для впізнання. Адже, застосовуючи такий метод, слідчий припускає можливі варіанти перебігу подій, що дає змогу виявити та виправити недоліки та можливі негативні ситуації, що можуть позначитись на результаті та ході кримінального провадження.

Література

1. Теслюк І.О. Сутність криміналістичного прогнозування. Право і суспільство. № 6 (1) 2014. С. 222-226
2. Криміналістика: підручник / [В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв]; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2011. 665 с.
3. Горшенин Л.Г. Теория криминалистического прогнозирования: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Минск, 1994. С. 45.
4. Грановський Г.Л. О криминалистическом прогнозировании. М., 1976.
5. Зорин Г.А. Проблемы применения специальных логико-психологических методов при подготовке и проведении следственных действий. Дис. ... д-ра ю.н. М., 1991. С. 162.
6. Цільмак О.М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування. [Текст]. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Юридичні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2013. № 4. С. 178-184
7. Криміналістика: підручник / [В.Ю. Шепітько, В.-Коновалова, В.А. Журавель та ін]; за ред. В.Ю. Шепітька. [5-е вид., перероб. і доп.]. Х.: Право, 2011. 464 с.
8. Криміналістика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2005. 781 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: станом на 1 вересня 2012 р.: відповідно офіц. тексту. Х.: Право, 2012. 392 с. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

Теслюк І. О.,
аспірант

Одеського державного університету внутрішніх справ